

ZA 1 FEB

CAPPELLA NEAPOLITANA

ANTONIO FLORIO DIRIGENT ■ **GIOVANNI SOLLIMA** CELLO
FRANCESCA BONCOMPAGNI SOPRAAN ■ **MARTA FUMAGALLI**
MEZZOSOPRAAN

SPOT/DE OOSTERPOORT

20.15 UUR

PROGRAMMA

Leonardo Vinci (1690-1730)

Sinfonia

Leonardo Leo (1694-1744)

Celloconcert L60 (1737-1738)

Andante grazioso, Col spirito, Amoroso, Allegro

Giovanni Sollima (*-1962)

Fecit Neap. 17

Allegro, Allegro assai, Siciliana

pauze

Giovanni Battista Pergolesi (1710-1736)

Stabat Mater

Cappella Neapolitana

Cappella Neapolitana van Antonio Florio wijdt zich al 30 jaar aan de herontdekking van het lokale erfgoed. Dat levert vanavond ook weer een feestje op met werl van Vinco, Leo, Sollima en Pergolesi.

Giovanni Sollima

In de Italiaanse cellist Giovanni Sollima komen onderzoeker, musicus en componist samen. Hij wordt beschouwd als een absolute top-cellist. Zijn onbeperkte technische mogelijkheden, muzikale vrijheid en originaliteit, nog eens gekoppeld aan een stevige dosis energie, maken iedere uitvoering tot een exemplarische gebeurtenis. Ook als componist is Sollima herkenbaar en absoluut eigen. Zijn nieuwsgierigheid en interesse in andere culturen en stijlen hebben onbetwistbare meesterwerken opgeleverd. Als onderzoeker wist hij ook het werk van de Italiaanse componist / cellist Giovanni Costanzi 1704-1778 voor een groter publiek te ontsluiten.

TOELICHTING

Drie toondichters uit Napels

Een van de meest hartverscheurende taferelen uit de christelijke cultuur is het verdriet van Maria, de moeder van Jezus, aan de voet van het kruis waaraan haar zoon hangt vastgenageld. Dit tafereel heeft een lang spoor getrokken door de westerse kunsten van de voorbije eeuwen. Vele componisten hebben de droeve scène omgezet in indringende klaagzangen, meestal getiteld Stabat Mater (De moeder stond). Van de eenvoudige middeleeuwse melodie tot Josquin

des Prez, Palestrina, Alessandro en Domenico Scarlatti en Pergolesi, tot Haydn, Schubert, Rossini, Liszt, Verdi, Stanford, Dvorák, Diepenbrock en Szymanovski. Het bekendste werk met dit thema is het Stabat Mater van Giovanni Battista Pergolesi. Sinds de eerste uitvoeringen in 1736 tot op heden steekt het met kop en schouders uit boven alle andere versies. Dat werk klinkt na de pauze.

Voor de pauze hoort u muziek van twee oudere collega's van Pergolesi, die net als hij een grote rol speelden in het muziekleven van Napels in hun tijd. En van Giovanni Sollima, de componerende cellist die de klankwereld van toen weet op te roepen in zijn eigen muziek. Hij is 'een toondichter die zich herinnert'.

Van Calabrië tot Napels

Dankzij de groeiende belangstelling voor opera's uit de barok is sinds kort ook nieuw licht gaan schijnen op de grandioze Napolitaanse componist Leonardo Vinci (1690-1730). Geboren in Calabrië en opgeleid in Napels werd hij een grote operaster met werken die goed kunnen staan naast die van Vivaldi en Händel. Aan zijn carrière kwam een eind door een mysterieuze vergiftiging. Als een van zijn beste werken geldt zijn Artaserse die in zijn sterfjaar 1730 in Rome in première ging. Een sinfonia van zijn hand vormt de inleiding van dit concert met muziek op de grens van barok en galante tijd. De elegantie van Leonardo Leo Een leeftijdgenoot van Leonardo Vinci maar een oudere tijdgenoot van Pergolesi was Leonardo Leo. Deze begaafde organist en componist werd opgeleid door Nicola Fago aan een

van de maar liefst drie conservatoria van Napels, het Conservatorio della Pietà dei Turchini. Leo was eerst organist aan het hof van de onderkoning van Napels, vervolgens kapelmeester van markies Nespola en na de dood van de befaamde Napolitaan Alessandro Scarlatti in 1725 diens opvolger als organist en kapelmeester van de Napelse koning Carlo III. Jarenlang was Leo de toonaangevende operacomponist van de stad, totdat hij overtroefd werd door zijn rivalen Leonardo Vinci en Johann Adolph Hasse. Maar na het vertrek van Vinci en de dood van Hasse werd Leo opnieuw de centrale figuur in het muzikale leven van Napels. Van Leonardo Leo is hier een van zijn zes celloconcerten te horen, Celloconcert nr.3 in d, dat qua stijl staat tussen de barokke concerten van Vivaldi en de klassieke van Haydn en Mozart.

Nieuwe bloem uit oude Napelse noten

Met Fecit Neap. 17 van Giovanni Sollima (*1962) maakt de Napelse excursie een sprong naar onze tijd. De in Palermo geboren Sollima stamt uit een familie van muzikanten en studeerde cello bij Giovanni Perriera en compositie bij zijn vader, Eliodoro Sollima, aan het Conservatorio di Palermo, waar hij met de hoogste onderscheiding afstudeerde. Later studeerde hij bij Antonio Janigro en Milko Kelemen aan de Musikhochschule Stuttgart en aan de Universität Mozarteum Salzburg. Sollima heeft een boeiend en omvangrijk oeuvre op zijn naam staan. Hij staat open voor een veelheid van tijden en stijlen, en combineert Italiaans aandoende

melodieën met mediterrane ritmen. Zelf omschrijft hij dat brede spectrum van zijn muziek als het tijdperk der dinosauriërs tot aan heavy metal. Met het dinosauriërtijdperk bedoelt hij de Barok, de eerste bloeitijd van de instrumentale muziek, en dus ook van de cellomuziek. Giovanni Sollima: 'Ik luister naar iedereen die geluiden produceert, zingt, praat of zich op een of andere manier uitdrukt. Ik luister ook naar allerlei soorten "ruis". Sinds enkele jaren probeer ik die enorme stroom van klanken te "organiseren". Die overweldigende hoeveelheid klanken en ideeën probeer ik te kanaliseren naar de cello, zonder andere instrumenten of media. Daarbij gebruik ik ook archaische en niet-Westerse vocale en instrumentale technieken, die ik of in hetzelfde timbre of op dezelfde toonhoogte probeer over te brengen op de cello.' Het Celloconcert Fecit Neap. 17 van Giovanni Sollima lijkt een hommage aan de muziek van het achttiende-eeuwse Italië. Het klinkt als een werk van een nazaat van Antonio Vivaldi of Leonardo Leo.

Het verdriet van Maria

Giovanni Battista Pergolesi heeft zelf de zegetocht van zijn Stabat Mater en de explosieve groei van zijn roem in Europa niet meer mee kunnen maken. In de laatste maanden van zijn korte leven had hij het werk nog op papier kunnen krijgen, maar toen overleed hij aan tuberculose, 26 jaar oud. Dus nog zo'n tien jaar jonger dan Mozart. Het kan goed zijn dat de korte en droevige biografie van de componist nog aan de faam en ontroering van zijn Stabat Mater heeft bijgedragen. Pergolesi werd namelijk straatarm

geboren en met een alarmerend zwakke gezondheid. Omdat zijn ouders te vroeg stierven werd hij door een edelman naar het Conservatorio dei Poveri di Gesù Cristo in Napels gestuurd. Daarbij had Pergolesi een vervorming aan zijn linkerbeen waardoor hij hinkte. Hij stierf in een Kapucijnenklooster in Pozzuoli en werd begraven in een armengraf, zonder dat de wereld beseftte wat voor een grandioos genie ze verloren had.

Pergolesi's postume roem

En toch was Pergolesi in zijn luttele jaren een succesvol musicus. Hij was beroemd als violist, zijn handvol opera's werden bejubeld en ondanks zijn jeugdige leeftijd bekleedde hij meerdere posten als maestro di capella. En zelfs werd hij, 24 jaar oud!, aangesteld als plaatsvervangend maestro van de stad Napels. Ook compositieopdrachten stroomden hem toe, tot zelfs uit Rome. Maar pas na zijn dood in 1736 begon zijn ster te rijzen in Frankrijk, Engeland en Duitsland, een wel uniek fenomeen in die tijd. Al in 1739 bejubelde de Fransman Charles de Brosses Pergolesi en zijn Stabat Mater. Omstreeks 1745 had Johann Sebastian Bach in het verre Leipzig Pergolesi's Stabat Mater in handen gekregen en bewerkte het tot het motet 'Tilge, Höchster, meine Sünden'. In Londen werd het Stabat Mater al gepubliceerd in 1749, en Hiller en Paisiello herschreven het voor vier zangstemmen en een groter orkest met strijkers en blazers. Ook in ons land werd Pergolesi's uitgesproken katholieke treurmuziek al tamelijk vroeg uitgevoerd, in 1766, en nota bene aan het protestantse hof van

de Oranjes in Den Haag. De Italiaan Giovanni Battista Zingoni, de leraar van prinses Carolina van Nassau, zette het destijds op de lessenaars van de hofkapel. Overigens was het Stabat Mater het meest gedrukte muziekwerk in de tweede helft van de 18de eeuw. Maar ook Pergolesi's immens populaire La Serva Padrona (De dienstmeid wordt de baas) werkte de opmars in de hand.

Maar kritiek kwam er ook. Al in de 18de eeuw haalde de Italiaanse muziektheoreticus Padre Martini fel uit naar Pergolesi's Stabat Mater. Hij vond het werk niet afstandelijk genoeg en stoorde zich aan wat hij (ten onrechte?) als buffa-elementen herkende. Hij vond het kortom te opera-achtig. Misschien dat hij de puntige tegentellen in het orkest te dansant vond? Maar die koos Pergolesi nou juist als illustraties bij de tekst: muzikale pijsnscheuten en hartesteken. Pergolesi gebruikte de meest eenvoudige middelen om diepe emotie en gevoelige expressie te bereiken. En hij deed dat zo goed, dat muzikale grootheden na hem zich er aan laafden, zoals Haydn in zijn 'Sieben Worte' en Mozart in zijn Requiem.

Pergolesi's prachtige smartelijke lijnen ontmoeten elkaar in snijdende dissonanten en geven uitdrukking aan woorden van rouw en verdriet. Maar nergens laat het notenbeeld zich helemaal gaan in de tekening van leed en pijn, want steeds hervindt het zich in een mengeling van melancholie en waardigheid, zo eigen aan veel kerkmuziek.

Clemens Romijn

TEKST

Giovanni Battista Pergolesi - Stabat Mater Dolorosa (1710-1736)

Stabat Mater dolorosa
Iuxta crucem lacrimosa
Dum pendebat Filius

Cuius animam gementem
Contristatam et dolentem
Pertransiit gladius

O quam tristis et afflicta
Fuit illa benedicta
Mater Unigeniti

Quae moerebat et dolebat
Pia Mater, dum videbat
Nati poenas incliti

Quis est homo qui non fleret
Christi Matrem si videret
In tanto supplicio?

Quis non posset contristari
Piam Matrem contemplari
Dolentem cum Filio?

Pro peccatis suae gentis
Vidit Jesum in tormentis
Et flagellis subditum

Vidit suum dulcem natum
Moriendo desolatum
Dum emisit spiritum

Eia Mater, fons amoris
Me sentire vim doloris
Fac, ut tecum lugeam

Fac, ut ardeat cor meum
In amando Christum Deum
Ut sibi complaceam

Sancta Mater, istud agas
Crucifixi fige plagas
Cordi meo valide

Tui Nati vulnerati
Tam dignati pro me pati
Poenas mecum divide

Fac me vere tecum flere
Crucifixo condolere
Donec ego vixero

Iuxta crucem tecum stare
Te libenter sociare
In planctu desidero

Virgo virginum praeclara
Mihi iam non sis amara
Fac me tecum plangere

Fac, ut portem Christi mortem
Passionis fac consortem
Et plagas recolare

Fac me plagis vulnerari,
Cruce hac inebriari
Ob amorem Filii

Inflammatum et accensus
Per Te, Virgo, sim defensus
In die iudicii

Fac me cruce custodiri
Morte Christi praemuniri
Confoveri gratia

Quando corpus morietur
Fac, ut animae donetur
Paradisi gloria
Amen

VERTALING (De rijmende vertaling van Willem Wilmink)

De Moeder stond door smart bevangen
en met tranen langs haar wangen
waar haar zoon gekruisigd hing

En het was haar in haar lijden
of een zwaard haar kwam doorsnijden
dat dwars door het hart heen ging

Hoe verdrietig en verloren
was de toch zo uitverkoren
moeder die hem 't leven gaf

Ze moest klagen, ze moest rouwen
en ze beefde bij 't aanschouwen
van zijn vreselijke straf

Wie voelt er geen tranen komen
die daarheen wordt meegenomen
waar hij Christus' moeder vindt?

Wie zou tranen binnenhouden
als hij dat verdriet aanschouwde
van de moeder bij haar kind?

Zij zag wat hij heeft geleden
voor het kwaad dat mensen deden
zag de zweepen, zag het slaan

Hoorde 't kind, door haar gedragen
stervende om bijstand vragen
zag hoe hij is doodgegaan.

Vrouw van liefde en genade
wil toch op mijn schouders laden
alles wat U lijden doet

'k Wil mijn hart aan hem verpanden,
laat mij dan van liefde branden
opdat ik hem zo ontmoet

Moeder, wil mijn hart bezeren
met de wonden die hem deren
die zo nederig wilde zijn

Om te lijden voor mijn zonden
Laat mij lijden aan zijn wonden
laat mij delen in zijn pijn

Laat mij huilen aan uw zijde
laat het kruis ook mij doen lijden
tot ik zelf eens doodgaan moet

'k Wil mij naar het kruis begeven
om daar met U mee te leven
in wat hem zo lijden doet

Stralende, ik moet U eren
wil U toch niet van mij keren
laat mij huilend bij U staan

Laat mij Christus' dood ervaren
laat mij in mijn hart bewaren
al wat hem is aangedaan

Laat zijn pijnen mij genaken
laat het kruis mij dronken maken
van de liefde voor uw zoon

En wil dan mijn voorspraak wezen
als ik 't helse vuur moet vrezan
na het oordeel voor zijn troon

Laat het kruis over mij waken
laat zijn dood mij sterker maken
zodat hij me begeleidt

En mijn ziel, als 't lijf moet sterven
de verrukking doet verwerven
die de hemel ons bereidt
Amen